Research in Narrative Literature
Homepage: https://rp.razi.ac.ir/
Print ISSN: 2676-6531
Online ISSN: 2676-654x

Critique of Power Using Ecological Concepts: The Case Study of Three Short Stories by Sadegh Chubak

Abdol Hakim Hamechizfahm Roodi [1] | Seyed Mahdi Rahimi [2*] | Ibrahim Mohammadi [3] | Hamed Norouzi [4]

1. Ph.D. Student in Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities. Birjand University, Birjand, Iran. Email: hamechizfahm@birjand.ac.ir
2. Corresponding Author, Associate Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Birjand University, Birjand, Iran. Email: smrahimi@birjand.ac.ir
3. Associate Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Birjand University, Birjand, Iran. Email: emohammadi@birjand.ac.ir
4. Associate Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Birjand University, Birjand, Iran. Email: hd-noruzi@birjand.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 02/08/2023
Received in revised form: 25/11/2023
Accepted: 04/12/2023
Published online: 22/06/2026

Keywords:
Sadegh Chubak,
Nature and Ecosystem,
Foucault,
Criticism of power,
Gender and power.

ABSTRACT

As a hidden force, power plays a role in the creation of works of art. In many cases, by using ecological concepts, writers attempt to restore the power that has been taken away from society and assume the role of political activists. From Foucault's perspective, this power belongs to everything and everyone. Among contemporary writers, Sadegh Chubak's use of nature and ecosystem concepts to challenge the power discourse of the center has been unique and significant. In Chubak's thinking, political issues are often reflected through biological matters. In the following article, three short stories by Chubak including; "Why Did the Sea Become Stormy?", "The Cage," and "Antari ke looti-ash morde bood" are analyzed from the perspective of Foucault's power discourse theory, demonstrating how Chubak takes refuge in nature and the ecosystem to resist domination. The discourse of power that enforces tame and obedient subjects escapes her. She attempts to diminish the disciplinary controls that have gripped the soul of her society by relying on ecological principles. Chubak also establishes a strong connection between the concepts of gender and power. By linking gender with the fundamentals of indigenous life, he challenges male hegemony to balance power and clarify that power is not exclusive to any one person or institution; rather, everyone is a prisoner of it.

Cite this article: Hamechizfahm Roodi, A.H., Rahimi, S.M., Mohammadi, I. & Norouzi, H. (2026). Critique of Power Using Ecological Concepts: The Case Study of Three Short Stories by Sadegh Chubak. *Research in Narrative Literature*, 15 (2), 255-282.

© The Author(s).

Publisher: Razi University
DOI: 10.22126/rp.2023.9446.1818

Extended abstract

Introduction

Sadegh Chobak is a writer who has established a strong connection between ecological principles and political action. As an activist, he has used the environment and its elements to restore power to society and reclaim its forgotten identity. When discussing the complex concept of power, the first name that comes to mind is Michel Foucault. From Foucault's perspective, power is pervasive. He views power not in its formal and institutional forms, but rather in its application at the level of human relations, where power assumes a less legal and more diffuse nature (Davoodi, 2011, p. 105).

It is therefore essential to analyze and examine the various forms of power present in the most natural aspects of society—where no overt signs of power are apparent—in order to understand how humans have willingly or unwillingly engaged in the dynamics of power by recognizing both human and non-human elements. According to Gaston Bachelard, despite our reactions to the various elements of nature, what is most evident in these reactions is not the recognition of those elements themselves, but rather the recognition of ourselves through the observation of things with which we particularly identify (14:1400). Chobak aimed to restore this lost identity through ecological principles.

Given that the heroes in his stories sometimes appear in inhuman forms and seemingly lack power, it is necessary to examine this author's works from that perspective. Some researchers argue that environmental forces and instincts drive the heroes in Chobak's stories toward an inevitable fate (Talkhabi and Mohammadi, 2019, p. 78). However, the findings of this study clarify that the heroes are not entirely passive or neutral in the face of this fate; rather, they manifest their power in new forms and, by becoming embodied, take steps to create a rupture in the discourse of power. Similarly, Foucault sought to challenge the body of power by identifying its weaknesses and liberating the oppressed from subjugation.

In the three stories mentioned, it is as if all of the author's pain is reflected in the heart of nature, with nature serving as the language that expresses her inner complexities and narrates her turbulent life. In these stories, nature and the ecosystem function as counter-power institutions, and Chobak, personified as nature, conveys the pain of human hearts.

Research questions

In the forthcoming research, we will aim to provide comprehensive answers to the following questions by emphasizing the role of natural elements and the ecosystem in the three aforementioned fictional works by Sadegh Choubak.

- How are power relations in nature reflected in Chobak's works, and how does Chobak reveal these relations?
- How do non-human characters approach complex power relationships?

- In Chobak's thinking, how has gender become an anti-power factor, and how does Chobak establish a connection between the concepts of gender, ecology, and power?

Theoretical framework and methodology

This article examines three stories that are "Why Did the Sea Storm?", "The Cage," and "Antari ke looti-ash morde bood," using library sources and a descriptive-analytical approach. First, the theoretical foundations of power critique relevant to the research questions are presented from Michel Foucault's perspective. Then, after analyzing the texts of these stories, the article explores how these foundations are reflected through ecological theories, revealing how Sadegh Chobak moves from ecological principles to critique power and decenter subjects.

Analysis and findings

During the Pahlavi period, alongside efforts to establish a central, authoritative discourse, it is important to consider the strategies employed by writers such as Chobak to challenge this dominant narrative. While some writers and poets directly confronted power and were subsequently silenced, others, like Chobak, chose a different approach by engaging with elements of the natural ecosystem to advance their goals. Chobak's responses to power, framed within the context of nature and ecology, reveal her opposition to authority and her attempts to undermine it. Through her stories and ecological examples, Chobak demonstrates that power is not confined to a single individual or institution, as Foucault suggests, but must be examined at multiple levels—often in places where power is not immediately apparent. In doing so, Chobak decentralizes subjects and broadens the concept of power.

Results

In all three stories discussed, Chobak employs the foundations of nature and ecology as symbols of resistance against power. The titles of these stories suggest the establishment of systems of domination within society. While opposing power, Chobak challenges its unilateral nature and advocates for a more multifaceted and balanced understanding of power. In the story of "Antari ke looti-ash morde bood", "Antar" accepts the imposition of power by "Looti" but simultaneously resists it through various mechanisms. As "Looti" attempts to conquer Antar's nature, Antar becomes like a fire before him, seizing power from his grasp and thereby escaping subjugation. This power struggle between Antar and Looti illustrates that, in the modern world, humans consider themselves the central authority and oppress those weaker than themselves. If defeated in this struggle, they will redirect their power toward even weaker subjects.

In the story "Why Did the Sea Become Stormy?", Chobak chooses the nature of the sea and the ecosystem as a powerful and pure force to fight against the monotonous, immoral, and patriarchal discourse of her time, which tries to tame and subjugate subjects to act out their lustful instincts, to fight back, and to weaken their power. This power of the ecosystem is a power that can no longer be resisted or suppressed. In this story, by changing the male perspective to a female one, Chobak narrates an image of women's rights being robbed in the

form and shape of nature.

In the story of the cage, the roosters, who are dominated and subjects of power, must seemingly be crushed in the face of absolute power; but with their blood being mutated by a superior power, they escape from the cage of absolute and complete power while achieving freedom. This freedom itself is the perfect example of the struggle against power, and the chickens and roosters take revenge on the superior power through this means. In this story, the laying of eggs by chickens while in complete control of power is itself a form of confrontation against power and a declaration of existence.

In the three stories above, Chobak employs gender, framed through the lens of ecology, as an anti-authoritarian force. She clearly understands that by tabooing gender and sexualizing images, she can undermine the ruling authority, diminish its paternalistic power, and harness power to her advantage. By analyzing these stories, we gain insight into how literature can reflect the dominant discourses of an era and depict the diverse responses of writers to those discourses.

پژوهشنامهٔ ادبیّات داستانی
https://rp.razi.ac.ir/
شاپای چاپی: ۶۵۳۱-۲۶۷۶
شاپای الکترونیکی: ۶۵۴x-۲۶۷۶

نقد قدرت با کاربست مفاهیم زیست‌بومی (مطالعهٔ موردی: سه داستان کوتاه از صادق چوبک)[۱]

عبدالحکیم همه چیزفهم رودی[۱] | سیدمهدی رحیمی[۲*] | ابراهیم محمدی[۳] | حامد نوروزی[۴]

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.
رایانامه: hamechizfahm@birjand.ac.ir
۲. نویسنده مسئول، دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.
رایانامه: smrahimi@birjand.ac.ir
۳. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.
رایانامه: emohammadi@birjand.ac.ir
۴. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.
رایانامه: hd-noruzi@birjand.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۱۱
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۹/۰۴
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۱۳
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۱

واژه‌های کلیدی:
صادق چوبک،
طبیعت و زیست‌بوم،
فوکو،
نقد قدرت،
جنسیت و قدرت.

چکیده

قدرت به مثابهٔ نیرویی پنهان نقشی مؤثّر در خلق آثار هنری ایفا می‌کند. نویسندگان در بسیاری از مواقع با بهره‌گیری از مفاهیم زیست‌بومی می‌کوشند، قدرت به یغما رفتهٔ جامعه را به آن بازگردانند و نقش کنشگر سیاسی را در جامعه ایفا کنند. این قدرت از منظر فوکو به همه‌چیز و همه‌کس متعلق است. در میان نویسندگان معاصر نقش صادق چوبک در بهره‌گیری از مفاهیم طبیعت و زیست‌بوم به جهت مبارزه علیه گفتمان قدرت مرکز، نقشی منحصر به فرد و ویژه بوده‌است. در تفکر چوبک در بسیاری از مواقع امر سیاسی در امر زیست‌شناختی بازتاب می‌یابد. در مقالهٔ پیش رو با شیوهٔ توصیفی تحلیلی سه داستان کوتاه چوبک(*چرا دریا طوفانی شد؟*، *قفس و انتری که لوطی‌اش مرده بود*) از منظر نظریهٔ گفتمان قدرت فوکو بررسی و روشن شده‌است که چوبک با پناه گرفتن در قالب طبیعت و زیست‌بوم از سیطرهٔ گفتمان قدرت که آموزش سوژه‌هایی رام و مطیع است، می‌گریزد. او می‌کوشد با اتکا به مبانی زیست‌بومی از کنترل‌های انضباطی حاکم که بر روح جامعه‌اش چنگ انداخته‌است بکاهد. چوبک همچنین میان مفهوم جنسیت و قدرت ارتباطی مستحکم برقرار می‌کند و با گره زدن جنسیت با مبانی زیست‌بومی علیه هژمونی مردانه موضع می‌گیرد تا ضمن تعادل قدرت روشن سازد که قدرت مختص یک فرد یا نهاد نیست و همه در چنبرهٔ آن اسیرند.

استناد: همه‌چیزفهم رودی، عبدالحکیم؛ رحیمی، سیدمهدی؛ محمدی، ابراهیم و نوروزی، حامد (۱۴۰۵). نقد قدرت با کاربست مفاهیم زیست‌بومی (مطالعهٔ موردی: سه داستان کوتاه از صادق چوبک). *پژوهشنامهٔ ادبیات داستانی*، ۱۵(۲)، ۲۵۵-۲۸۲.

ناشر: دانشگاه رازی

حق‌مؤلف © نویسندگان.

DOI: 10.22126/rp.2023.9446.1818

۱. مقالهٔ فوق مستخرج از رسالهٔ دکتری آقای عبدالحکیم همه‌چیزفهم رودی در دانشگاه بیرجند است.

۱. پیشگفتار

شاعران و نویسندگان در همهٔ ادوار تاریخی با طبیعت و محیط زیست خویش پیوندی ناگسستنی داشته‌اند و طبیعت یکی از بهترین دست‌مایه‌ها، جهت ایجاد مضمون در نزد آنها بوده‌است. طبیعت پاک و خالص، بیش از همهٔ پدیده‌ها دگرگونی‌های جهان را به بهترین شکل آینگی می‌کند. در بسیاری از داستان‌های کهن شاعران و نویسندگان با دمیدن روح انسانی به اجزای طبیعت، از زبان آنها سخن گفته‌اند. گاه هم با هنر خویش مناظراتی زیبا میان این ارکان طبیعی ایجاد و نتایج اخلاقی خود را در قالب این حکایات بازگو کرده‌اند. این ارکان طبیعی گاه به شکل نماد و رمز مشخصهٔ گروه و طیف خاصّی از آدمیان نیز بوده‌اند. آن‌زمان‌که خفقان‌های سیاسی در جامعه پررنگ‌تر می‌شده‌است، این نمادها بیش از پیش به کمک شاعران و نویسندگان می‌شتافته‌است؛ اما نوع نگاه و نگرش انسان به طبیعت در جهان مدرن با جهان پیشامدرن تفاوتی عمده و اساسی داشت و ارتباط انسان با طبیعت و طبیعت با انسان، مفهومی تازه یافت. بهره‌وری هر چه بیشتر از حیات مادی، سلطه بر طبیعت و در حاشیه قرار گرفتن آخرت، کلمات کلیدی دنیای جدید بودند(زرقانی، ۴۷:۱۳۹۴).

متون ادبی همواره سرشار از مفاهیم متعدد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و... بوده‌است و کمتر متن ادبی را می‌توان یافت که متأثر از مفاهیم فوق نباشد و عوامل برون‌متنی در آن بازنمایی نگردد. متناسب با گسترش هر یک از این مفاهیم در فضای یک گفتمان[1]، متون ادبی به صورت مستقیم یا غیرمستقیم تحت‌الشعاع آن قرار می‌گیرد. نویسندگان و شعرا گاه با روی آوردن به طبیعت و مظاهر آن و مخاطب قرار دادن این عناصر بسیاری از انتقادهای خود را بیان می‌کنند. با شکل‌گیری حکومت مدرن در کشور ما، استفاده از مفاهیم زیست‌بومی در شکل و هیئتی تازه نمایان گردید و نویسندگان با بیان این مفاهیم، ارجاعات صرفاً مستقیم به زیست‌بوم[2] نداشتند و گاه نگره‌های ایدئولوژیک خود را در این قالب بیان می‌کردند. از سویی دیگر در همین دوران و چندی پیش از آن، نشانه‌های تعلق نویسندگان و شعرا به اقلیمی که از آن برخاسته بودند، فزونی گرفته‌بود. گسترش نظام‌های امنیتی عمومی سبب واپس‌خزیدگی بسیاری از نویسندگان گردید و آن‌ها را برای مقابله با گفتمان غالب به عناصر طبیعت و زیست‌بوم متوجه ساخت. این نویسندگان رویکردی متفاوت با برخی شعرای مبارز این دوره در پیش گرفتند و مستقیماً قلم را به مثابهٔ شمشیر به دست نگرفتند، بلکه با رویکرد به زیست‌بوم

1. discourse
2. biome

تلاش کردند تا با این استبداد پیشامدرنی که به گونه‌ای مدرن سر برآورده بود، به مبارزه برخیزند. بنابراین از زیست‌بوم به عنوان ابزار مبارزه استفاده کردند و علیه قدرت دست به کار شدند. در این میان نقش جنسیت نیز در روابط قدرت نقشی بی‌بدیل بود و نویسندگان گاه با ارتباط میان جنسیت و زیست‌بوم از آن به مثابهٔ ابزاری به جهت گسست در گفتمان قدرت استفاده کردند.

صادق چوبک از گروه نویسندگانی است که میان مبانی زیست‌بومی و کنش‌های سیاسی ارتباطی تنگاتنگ ایجاد کرده‌است. او به مثابهٔ یک مبارز از زیست‌بوم و عناصر آن به جهت بازگرداندن قدرت به جامعه و هویت فراموش شدهٔ آن بهره گرفته‌است. با مطرح شدن مفهوم پیچیدهٔ قدرت، اولین نامی که به ذهن متبادر می‌شود نام میشل فوکوست. قدرت از منظر فوکو در همه‌جا مشهود است. در نگرش فوکو، قدرت نه در اشکال رسمی و نهادینهٔ آن، بلکه در نقاط انتهایی اعمال آن، یعنی در سطح روابط انسانی و جایی که قدرت سرشت قانونی کمتری دارد، مورد توجه قرار می‌گیرد(داوودی،۱۰۵:۱۳۹۰). بنابراین ضروری است تا اشکال گوناگون قدرت در طبیعی‌ترین امور جامعه که هیچ رد پایی از قدرت در آن مشاهده نمی‌شود، مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد تا با شناخت دیگر عناصر انسانی و غیرانسانی به نگره‌هایی که انسان به وسیلهٔ آنها به صورت خواسته یا ناخواسته در بازی قدرت سهیم شده‌است، دست یافت. به عقیدهٔ گاستون باشلار[1] علی‌رغم واکنش ما نسبت به عناصر مختلف طبیعت، آنچه بیشتر در این واکنش می‌توان یافت، نه شناخت آن عناصر، بلکه شناخت خودمان به وسیلهٔ مشاهدهٔ چیزهایی است که به‌ویژه با آنها هویت می‌یابیم(۱۴:۱۴۰۰). و چوبک به دنبال بازگرداندن این هویت به یغما رفته از طریق مبانی زیست‌بومی بود. با توجه به اینکه قهرمانان داستان‌های او گاه در قالب هیئتی غیرانسانی پدیدار می‌شوند و در ظاهر دارای هیچ قدرتی نیستند، بررسی داستان‌های این نویسنده از این منظر ضروری به نظر می‌رسد. برخی پژوهشگران معتقدند قدرت محیط و غرایز، قهرمانان داستان‌های چوبک را به سوی سرنوشتی محتوم به پیش می‌راند(تلخابی و محمدی، ۷۸:۱۳۹۸) حال آنکه با نتایج حاصل‌شده در این جستار روشن می‌شود که قهرمانان در برابر این سرنوشت محتوم کاملاً بی‌حرکت و خنثی نیستند، بلکه قدرت خود را در قالب و هیئتی تازه نمایان می‌سازند و ضمن بدنمندی، جهت ایجاد رخنه در گفتمان قدرت گام برمی‌دارند. فوکو هم در صدد بود با یافتن نقاط ضعف قدرت بر پیکرهٔ آن ضربه وارد کند و افراد تحت سلطه را از انقیاد برهاند. در سه داستان ذکر شده،گویی تمام دردهای

1. Gaston Bachelard

نویسنده در دل طبیعت بازگو شده‌است و طبیعت، زبان گویای عقده‌های درونی او و روایتگر زندگی پرتلاطم اوست. در این داستان‌ها، طبیعت و زیست‌بوم به مثابهٔ نهادهایی ضد قدرت عمل می‌کنند و چوبک با نقاب طبیعت درد دل انسان‌ها را بازگو می‌کند.

۱-۱. پرسش‌های پژوهش

در پژوهش پیش‌رو سعی ما بر آن است تا با تأکید بر نقش عناصر طبیعت و زیست‌بوم در سه اثر داستانی یادشده از صادق چوبک به سؤالات زیر پاسخی درخور داده شود:

- روابط قدرت در طبیعت چگونه در آثار چوبک بازتاب می‌یابد و چوبک چگونه این روابط را آشکار می‌سازد؟
- رویکرد شخصیت‌های غیرانسانی به روابط پیچیدهٔ قدرت چگونه است؟
- در تفکر چوبک جنسیت چگونه به عاملی ضدقدرت بدل گردیده‌است و چوبک چگونه میان مفاهیم جنسیت، زیست‌بوم و قدرت ارتباط برقرار می‌سازد؟

۱-۲. پیشینهٔ پژوهش

علی‌رغم نقش پر رنگ طبیعت و زیست‌بوم در عرصهٔ داستان‌نویسی مدرن و جایگاه نظریات میشل فوکو، پژوهش‌های اندکی وجود دارد که به مفهوم پیچیدهٔ قدرت و انعکاس آن از طریق مفاهیم زیست‌بومی پرداخته باشد. مهم‌ترین پژوهش‌های انجام شده که با پژوهش پیش‌رو مرتبط هستند عبارتند از: خائفی، عباس(۱۳۹۱) داستان «سه‌قطره‌خون هدایت را بر مبنای نظریهٔ قدرت میشل فوکو»، بررسی کرده‌است و نتیجه گرفته‌است که شخصیت‌های این داستان همواره تحت نظارت‌اند و به موقع خود به دیده‌بانی می‌پردازند. طاوسی، سهراب(۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «بوف‌کور؛ متن معطوف به قدرت(خوانش فوکویی بوف‌کور نوشتهٔ صادق هدایت)»، با اتکا به نظریهٔ سراسربینی فوکو دریافته‌است که هدایت در بوف‌کور با گفتمان سیاسی و ناسیونالیسم[1] افراطی روزگار خود همسو بوده‌است و برخلاف رویکردهای رایج در تعارض با آن گام برنداشته‌است. پارساپور، زهرا(۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «ملاحظات اخلاق زیست‌محیطی هدایت و چوبک»، دو داستان سگ ولگرد و انتری که لوطی‌اش مرده بود را از منظر نگره‌های اخلاقی بررسی کرده‌است و به این نتیجه دست یافته‌است که نویسندگان فوق ضمن رعایت توجیهات احساسی و اقناعی در دو داستان، دارای رویکردهای سنتی

1. nationalism

هستند و از نگره‌های کانت و آلبرت شوایزر در رعایت حقوق اخلاقی حیوانات بهره برده‌اند. ملایی و دیگران(۱۳۹۶) در مقالهٔ «نقد فرهنگی رمان مدیر مدرسه جلال‌آل‌احمد از منظر گفتمان و نظریهٔ قدرت میشل فوکو»، به دو گفتمان قدرت و ضد قدرت در این رمان اشاره و مدرسه را به مثابهٔ نهادی حکومتی فرض می‌کند که سلطهٔ قدرت را در افراد جامعه نهادینه ساخته‌است. فرمانی انوشه، نازیلا و دیگران(۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «نقد تعامل قدرت و دانش(جرم‌شناسی و مجازات) در برخی متون نثر فارسی با رویکرد فوکو»، رابطه‌ای مستحکم میان متون نثر فارسی و مبانی قدرت از منظر فوکو برقرار کرده‌اند و معتقدند متون منثور، نقشی بی‌بدیل در تحکیم روابط قدرت در طول تاریخ داشته‌است. ملکی، ناصر(۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی مفهوم قدرت فوکو در اشعار «کوه سفید» شلّی و «دماوندیهٔ» بهار»، از عناصر طبیعت به جهت بازنمایی و نقد گفتمان قدرت استفاده کرده‌است و به این نتیجه دست یافته‌است که شعرای فوق با تصاویر مشابهی از طبیعت، به دنبال انقلاب و واژگونی در نظام‌های سیاسی حاکم روزگار خود بوده‌اند. نجفیان، آزاده و دیگران(۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «نگاهی انتقادی به گفتمان‌های قدرت و جنسیت در داستان کوتاه «شازده‌خانم» نوشتهٔ شیوا ارسطویی»، تلاش می‌کنند تفاوت نگاه به جایگاه زنان در عرصهٔ داستان‌نویسی پس از انقلاب را با پیش از آن بررسی کنند و نشان دهند که چگونه ارسطویی با بازنمایی حقوق زن در جهت بازگرداندن قدرت به آنان در جامعهٔ مردسالار روزگار خود بوده‌است. آبشیرینی، اسد و دیگران(۱۴۰۱) نیز در مقاله‌ای با عنوان «نقد و تحلیل بوم‌گرایی داستان اهل غرق منیرو روانی‌پور با نگاهی به گفتمان قدرت»، تلاش کرده‌اند به رابطهٔ انسان و محیط‌زیست در داستان فوق بپردازند و تأثیری که گفتمان‌های مختلف در اعمال قدرت داشته‌اند را بررسی کنند. همانگونه که روشن است تاکنون پژوهشی مستقل در مورد نقش عناصر زیست‌بوم به مثابهٔ عاملی ضدقدرت در داستان‌های صادق چوبک صورت نگرفته‌است و جلوه‌های ظهور این عناصر به مثابهٔ سوژهایی قدرت‌گریز و قدرت‌ستیز روشن نگردیده‌است و انجام چنین پژوهشی ضروری به نظر می‌رسد.

۱-۳. روش پژوهش

در جستار پیش رو سه داستان از مجموعهٔ داستانی *انتری که لوطی‌اش مرده بود*(داستان‌های *چرا دریا طوفانی شد؟*، *قفس* و *انتری که لوطی‌اش مرده بود*) با استناد به منابع کتابخانه‌ای و به شیوهٔ توصیفی تحلیلی بررسی شده‌است. به صورتی که در ابتدا مبانی نظری نقد قدرت که مرتبط با سؤالات تحقیق

است از منظر میشل فوکو بیان می‌شود و پس از خوانش متن داستان‌های فوق چگونگی انعکاس این مبانی از طریق نگره‌های زیست‌بومی تحلیل می‌شود و مشخص می‌گردد که چگونه صادق چوبک از مبانی زیست‌بومی به جهت نقد قدرت و مرکززدایی از سوژه‌ها گام برمی‌دارد.

۲. چارچوب نظری پژوهش

۲-۱. بوم‌گرایی و قدرت

بوم‌گرایان به بررسی روابط میان انسان و محیط‌زیست و تأثیر و تأثّر این دو بر یکدیگر می‌پردازند. «وسیع‌ترین تعریف از موضوع بوم نقد، مطالعهٔ رابطهٔ انسان و غیرانسان در طول تاریخ فرهنگی انسان است»(Garrard,2004:5). بنابراین یکی از راه‌های شناخت واقعی انسان، توجه به زیست‌بوم پیرامون اوست و باید دید که چگونه انسان دغدغه‌های خویش را در قالب طبیعت مطرح نموده و از طبیعت به جهت انعکاس نگره‌های ایدئولوژیک خود بهره برده‌است.

در نگاه بوم‌گرایان، انسان و محیط با یکدیگر پیوندی ناگسستنی داشته‌اند و طبیعت و ذات انسانی نیز جزئی از محیط طبیعی بوده‌اند. «اولین قانون بوم‌شناسی این است که همه‌چیز به همه‌چیز متصل است»(Gloteflety,1996:108) . و این اتصال سبب می‌شود تا گاهی نویسندگان آنچه را نمی‌توانند به صورت شفاف و روشن مطرح کنند در قالب طبیعت نمایان سازند.

میشل فوکو[1] از جمله متفکرانی است که در تلاش بود قدرت همهٔ پدیده‌ها و موجودات و حتی آدمیانی که تحت سیطرهٔ نیروهای برتر بودند به آنها بازگرداند. به اعتقاد فوکو قدرت نه یک نهاد است، نه یک ساختار؛ نیرویی که بتوان برای آن مکانی تعیین کرد، هم نیست. قدرت همه‌جا هست(میلر[2]،۱۴۰۱:۲۴۹). با این نگره‌های فوکو می‌توان به زیست‌بوم نگاهی متفاوت داشت و دریافت که زیست‌بوم دارای قدرتی ورای قدرت آدمی است و انسان می‌تواند هرگاه تحت سیطرهٔ ظلم و ستم انسانی دیگر واقع شود با پناه بردن به زیست‌بوم به مبارزه علیه "دیگری قوی‌تر از خود" بپردازد. با همه‌گیری مفهوم قدرت می‌توان به متون ادبی نیز رویکردی تازه داشت و گاه به این متون به مثابهٔ متن‌هایی ضد قدرت نگریست که پدیدآورندگانشان کوشیده‌اند به این وسیله قدرت را به همه‌چیز و همه‌کس بازگردانند و روابط میان طیف‌های گوناگون جامعه را به تصویر بکشند.

1. Michel Foucault
2. Miller

۲-۲. قدرت و آزادی

قدرت و آزادی دو مفهومی است که معمولاً به همراه یکدیگر به کار گرفته می‌شوند و میان این دو اصطلاح، روابط ظریفی حاکم است. به اعتقاد فوکو ما آزاد متولد نمی‌شویم؛ ما همواره به درون یکی از صورت‌بندی‌های قدرت پرتاب می‌شویم(به نقل از برد[1]،۱۵:۱۹۸۴). از منظر فوکو قدرت متکثر است و حالت زنجیروار ندارد بلکه دارای ماهیتی چرخشی است و هر آنچه تحت سیطرهٔ قدرت است به زودی از یک‌سو آزاد و از سویی دیگر به قدرتی برتر بدل خواهد شد. فوکو در تلاش بود سوژه‌ها را از مرتبهٔ "کالابودگی" رهایی بخشد و آنها را به سوژه‌هایی سازنده بدل سازد. به اعتقاد فوکو مناسبات قدرت بر بدن چنگالی بی‌واسطه می‌گشاید، آن را محاصره می‌کند، بر آن داغ می‌کوبد، آن را رام و تربیت می‌کند، تعذیبش می‌کند، آن را ملزم به انجام کارهایی می‌کند، به اجرای مراسمی وامی‌داردش و نشانه‌هایی را از آن می‌طلبد(فوکو،۳۷:۱۳۷۸). از منظر فوکو میان دو مفهوم قدرت و آزادی در جهان مدرن و پیشامدرن تفاوت‌هایی وجود دارد و در جهان مدرن حق قدیمی به مرگ رساندن یا زنده‌گذاشتن جای خود را داده‌است به قدرت زنده نگه داشتن یا سوق دادن به سمت مرگ(همان،۱۵۹:۱۳۹۰). این قدرت زنده نگه داشتن موجب می‌شود تا سوژه‌ها با انجام برخی از کنش‌ها و واکنش‌ها، ضمن معکوس ساختن قدرت به آزادی دست یابند.

۲-۳. واکنش در برابر قدرت

از منظر فوکو هر جا قدرت وجود دارد مقاومت نیز هست. قدرت پدیده‌ای رابطه‌مند است که در کثرتی از نقطه‌های مقاومت موجود در سرتاسر شبکهٔ قدرت وجود دارد(میلر،۲۴۹:۱۴۰۱). و چون روابط قدرت از چندگانگی برخوردار است، مقاومت هم به شکل‌هایی متکثر نمود می‌یابد(فوکو،۱۳۸۹ب:۹۷). قدرت همواره به شکل‌گیری واکنش‌هایی از سوی سوژه‌ها منجر می‌شود. در واقع بدون وجود واکنش در برابر قدرت، پروسهٔ قدرت ناتمام و ناقص است. از منظر فوکو سوژه‌ها هم به قدرت تن درمی‌دهند و هم در برابر آن به واکنش برمی‌خیزند. در نگرش فوکویی قدرت تنها بر زیردستان اجرا نمی‌شود بلکه هر نوع مقاومت در برابر سلطه نوعی تلاش در جهت کسب قدرت است.

سوژه‌هایی که تحت سیطرهٔ قدرت هستند در برابر قدرت واکنش‌های متفاوتی از خود نشان می‌دهند. گاه به مقابله با آن برمی‌خیزند و گاه چون قدرت مقابله در برابر قدرت برتر را ندارند از طریق

1. Byrd

همراهی با گفتمان قدرت ضمن رهایی از آن، سعی می‌کنند قدرت خویش را تقویت کنند و در صورت توان، آن را به نفع خویش معکوس سازند. سوژه‌ای که در چارچوب محدودیت‌های روابط قدرت و حقیقت و اخلاق شکل گرفته، هویت کسب کرده و ظرفیت عمل به دست آورده، به نحوی متناقض‌نما، هم برساختهٔ ساختارهای سلطه است و هم دارای توانایی تخطی و مقاومت علیه آن ساختارها(سایمونز[1]، ۱۳۹۰:۶۹).

۲-٤. کنترل‌های انضباطی

فوکو تکنیک‌های انضباطی مشهور را در سراسر جامعه برای پاییدن رفتار افراد به طور روزمره و با تمام جزئیات همزمان می‌داند با عصر آزادی‌ها (فوکو،۱۳۸۹الف:۹۹). او انضباط و نظارت را جزء مفاهیم جدیدی می‌داند که در پایان قرن هجدهم تکامل یافت و در قرن نوزدهم بر کلیهٔ نهادهای اجتماعی و فعالیت‌های بشری حاکم شد. در ابتدای قرن بیستم این تکنیک‌ها رنگ و لعاب تازه‌ای یافت. «بحث بنیادین فوکو سر به راه کردن قدرت و یا به تمکین درآوردن روح قدرت در جامعهٔ بورژوازی و هر جامعهٔ توتالیتر و زورمدار است. فوکو در مقام یک جستجوگر زیرک با قدرت مستقر به ستیزه درآمد و روح منفعت‌گر، سودجو و درنده‌خوی آنها را برون افکند»(به نقل از نوابخش و کریمی، ۱۳۸۸:۵۸). از منظر فوکو، مدرنیته بر خلاف تصور عموم نه تنها سبب آزادی انسان نگردیده است بلکه به علت افزون شدن کنترل‌ها، آزادی بیش از پیش از او سلب شده‌است. این کنترل‌ها از طریق وضع قوانین جدید و گسترش نهادهای اداری و امنیتی صورت تازه‌ای به خود می‌گیرد. گفتمان قدرت با تکنولوژی انضباطی که مهم‌ترین و مؤثرترین تکنیک و ساز و کار اعمال قدرت است، بر جزئی‌ترین رفتار، حرکات و عملکرد سوژه‌ها نظارت دارد(بی‌نظیر،۱۳۹۷:۲۳). این انضباط از طریق نظام‌های آموزشی مدارس، دانشگاه‌ها، بیمارستان‌ها، زندان‌ها، و... بر روح سوژه‌ها مسلط می‌شود.

۲-۵. سراسربینی

فوکو با طرح ایدهٔ سراسربینی معتقد بود قدرت و جلوه‌های گوناگون آن در همه‌جا و در هر لحظه سوژه‌ها را زیر نظر دارد و بر آنها حکم می‌راند. فوکو سعی کرد چشمان خود را مسلح کند و به اقتدار خیره شود. نگاه برای فوکو هرگز به معنای اهمیّت دادن یا توجّه کردن به فرد نیست، بلکه نگاهی است که جداسازی می‌کند، نظارت می‌کند و در نهایت غلبه می‌کند (رویان و دیگران،۱۳۹۵:۸۶).

1. saimonz

سراسربینی از منظر فوکو یعنی بتوان در هر لحظه بدون دیده شدن همه‌چیز را دید. درحالیکه در نظام‌های سلطنتی، پادشاه از بیشترین رؤیت‌پذیری برخوردار بود؛ در تحت نهادهای مشرف بر حیات، کسانی‌که باید مورد انضباط قرار گیرند به رؤیت‌پذیرترین افراد تبدیل می‌شوند(دریفوس[1]،۱۳۷۸:۳۲۰). به اعتقاد فوکو در طبقات نظام اجتماعی، سطوح بالایی از بالاترین میزان رؤیت‌پذیری برخوردار و پایین‌ترین سطوح از کمترین میزان رؤیت‌پذیری برخوردار هستند و هر چقدر سطوح پایین در جهت مقابله با قدرت مافوق خود حرکت کنند بیشتر رؤیت‌پذیر خواهند شد. به اعتقاد فوکو اگر در روزگار باستان تعداد اندکی بر گروه بسیاری ناظر بودند در عصر مدرن امکان رؤیت آنی شمار بسیار کثیری برای شماری اندک و یا حتی یک نفر فراهم شده‌است. به عقیدهٔ فوکو کسی‌که تابع قلمرو رؤیت‌پذیری است و از این امر آگاه است، الزام‌های قدرت را خود عهده‌دار می‌شود و این الزام‌ها را به طور خودانگیخته بر خود اعمال می‌کند (فوکو،۱۳۷۸:۲۵۲) .

۲-٦. بوم‌فمینیسم[2] و قدرت

در اساطیر، زمین مادر گیتی دانسته شده‌است و همانگونه که اصل و منشأ پیدایش همهٔ موجودات است، همه‌چیز را نیز به خود می‌خواند و آخرین منزل هستی نیز زمین است. با این طرز تلقی یکی از اضلاع قدرت در جهان هستی، زمین خواهد بود. در این میان آسمان نیز به علت توانایی بارور ساختن زمین، جنسیتی مذکرگونه دارد و در تلاش است نیروی پدرانگی خود را بر زمین تحمیل کند و به مثابهٔ قدرت مرکزی عمل کند. «در فرهنگ اکثر ملت‌های جهان از جمله در ادبیات فارسی، زمین زن و آسمان مرد دانسته شده‌است و شاید بتوان دلیل این امر را بارور شدن زمین به واسطهٔ باران دانست»(پارساپور،۱۳۹۱:۱۹). این مفهوم در بسیاری از متون ادبی گذشته نیز نمایان شده‌است. مولانا این مفهوم را اینگونه بیان می‌کند:

آسمان مرد و زمین زن در خرد هر چه آن انداخت این می‌پرورد

(مولوی، ۱۳۷۷: ۴۵۸)

جنبش بوم‌فمینیسم می‌کوشید با زنده ساختن قدرت اسطوره‌ای زمین، به دفاع از آن و متقابلاً به دفاع از زن بپردازد و علیه قدرت پدرانگی قیام کند. بوم‌فمینیسم هم به بررسی علل نابودی طبیعت و محیط‌زیست می‌پردازد و هم در برابر استثمار زنان در اجتماع به مبارزه برمی‌خیزد؛ نابودی و استثماری

1. darifos
2. Boom feminism

که در پناه روابط مردسالارانه و کم‌رنگ کردن جایگاه زن و طبیعت صورت گرفته‌است (ذوالفقارخانی، ۱۲۱:۱۳۹۵).

در نگرهٔ بوم‌فمینیست‌ها تخریبگر زیست‌بوم، مردان بودند و این جنبش با هدف تقابل با سلطهٔ مردان شکل گرفت و در تلاش بود قدرت به یغما رفتهٔ زنان را در قالب دفاع از زیست‌بوم به آنان برگرداند. «بوم‌فمینیسم و اخلاق فلسفی آن در پی نقد سلطهٔ مرد بر زن و طبیعت از یک سو و یافتن چهارچوب اخلاقی پیوند میان زن و طبیعت فارغ از تعصبات مردسالارانه است» (Warren,1991:6). در این رویکرد، ظلم به زمین و طبیعت پیرامون آن به مثابهٔ ظلم به یک انسان و زن در نظر گرفته شده‌است. «بوم‌فمینیسم بر ارتباط بین انواع مختلف تعدّی(تعدّی مرد به زن، چیرگی بشر بر طبیعت، تبعیض قومی و نژادی و دیگر روابط که منطق چیرگی و برتری جویی بر آنها حاکم است) تمرکز دارد» (ذکاوت، ۶۳:۱۳۹۷). و این تعدّی و چیرگی خواه‌ناخواه پای مباحث قدرت را به میان می‌کشد.

در جهان امروز انسان با جنسیت معنا می‌یابد. به اعتقاد فوکو تصویر فردی امروزی بدون جنسیت بی‌معناست؛ زیرا در این مرحله از تاریخ، ما افرادی قوام گرفته از جنسیت هستیم (تایشمن و وایت[1]،۱۳۷۹:۳۳۰). از منظر فوکو میان مفهوم جنسیت و قدرت نیز ارتباطی تنگاتنگ وجود دارد. جنسیت می‌تواند ابزاری جهت اعمال قدرت، تضعیف و رام‌کردن سوژه‌ها باشد.

با گسترش مدرنیته تابوهای جنسیتی رنگ تازه‌ای به خود گرفت و گفتمان حاکم از آن به جهت تصرف بر بدن‌ها استفاده کرد. در چنین شرایطی کسی‌که از جنسیت سخن می‌گفت به شکل غیرمستقیم در جهت مبارزه با قدرت گام برمی‌داشت و این مبارزه گاه در هیئت زیست‌بوم نمایان می‌شد. فوکو نقش عوامل تاریخی و فرهنگی را در گسترش جنسیت نقشی مؤثّر و غیرقابل انکار می‌دانست. به اعتقاد او گسترش سکسوالیته را می‌توان واکنشی علیه گفتمان اقتدارگری دانست که در تلاش است نظم خود را بر همه‌چیز حاکم سازد و با تابو قرار دادن سکس بر انضباط خود بر جامعهٔ تحت‌سلطهٔ خویش بیفزاید. به اعتقاد کلگ[2] جنسیت عبارت است از راهبردی در جهت اداره، تولید و نظارت بر اندام آدمیان و مناسبات اجتماعی آنها(۸۹:۱۳۸۰). فوکو شکل‌گیری پدیده‌هایی مانند جنسیت[3] را صرفاً کارمایهٔ طبیعی انسان برای تولید مثل یا کسب لذت نمی‌داند، بلکه آن را به عنوان منظومه‌ای از گفتارها

1. Tayeshman and Vayat
2. Clegg
3. Sexuality

و رفتارها می‌داند که آدمیان را در چنبر مناسبات قدرت قرار می‌دهد(نظری، ۳۴۷:۱۳۹۰).

۳. پردازش تحلیلی موضوع

۳-۱. چوبک و بازنمایی قدرت و آزادی

اگر شروع مدرنیته در اروپا را به اواسط قرن هجدهم تقلیل دهیم، شروع به ظاهر مدرنیته در ایران را می‌توان با دورهٔ رضاخان مصادف دانست. با توجه به اینکه میشل فوکو مناسبات سلطه را بر پایهٔ تجزیه و تحلیل تاریخی استوار می‌ساخت(مکاریک[3]، ۲۲۹:۱۳۸۴) می‌توان میان اوضاع تاریخی و سیاسی عصر پهلوی و گفتمان قدرت و آزادی موجود در بطن داستان‌های این دوره و علی‌الخصوص داستان‌های صادق چوبک روابطی ظریف ایجاد کرد و دریافت که چوبک چگونه از سوژگی زیست‌بوم به جهت بیان مناسبات قدرت استفاده کرده‌است.

نگره‌های قدرت و آزادی چوبک در سه داستان مورد بحث به اشکال گوناگونی ظاهر می‌شود. در داستان *انتری که لوطی‌اش مرده بود*، انتر به مثابهٔ سوژه‌ای است که باید رام و مطیع و تحت سیطرهٔ قدرت حاکم باشد. در این داستان، لوطی قدرت سلطگی خود را از طریق بازی و سرگرمی و میدان‌دادن به انتر در مکان‌های عمومی بر او اعمال می‌کند. لوطی در این داستان از ابزار قدرت برای نابودی انتر بهره نمی‌برد، بلکه با به کارگیری ساز و کار قدرت، انتر را میان زندگی و مرگ در حالت تعلیق نگه می‌دارد. چوبک، انتر را به عنوان قهرمان داستان خویش برمی‌گزیند تا به مخاطبان خویش تلقین کند که اگر او به مرتبهٔ انسانی ارتقا یابد و آزاد شود، چگونه باید دیگران را له کند. انتر پس از رهایی و آزادی از چنگال قدرت لوطی، از طریق قواعد بازی‌هایی که از لوطی آموخته‌است و طبیعت او اقتضا می‌کند، قدرت سلطگی لوطی را به چالش می‌کشد و به دنبال اعمال قدرت پنهانی خود است. اگر تا پیش از این تحت‌سلطه و سیطرهٔ لوطی بوده‌است، اکنون به دنبال سلب آزادی از دیگران است. واکنش در برابر موجودات موذی که در حال اذیت کردن او هستند، دفاع در برابر حملهٔ شاهین، خودارضایی و حمله به بچه‌چوپانی که شکل و هیئتی شبیه به او را دارد، گویای این حقیقت است. در این داستان، لوطی همهٔ تمایلات غریزی که متناسب با طبیعت انتر است از او گرفته‌است. این دیدگاه بیانگر آن است که امیال غریزی انسان‌ها نیز در جوامع استبدادی سرکوب می‌شوند و دنیای بشری تابع جبری است که بر سایر موجودات حکم‌فرماست (سیدحسینی،۴۰۶:۱۳۸۷). لوطی به دنبال آن است تا

3. Makarik

انتر را به اعتیاد وادارد. باوجود آنکه انتر توسط بقیه سنگسار می‌شود در عین حال خود مستبد است، زیرا به حرف هیچ‌کس جز لوطی گوش نمی‌دهد. لوطی او را تنها به جهت خویش برگزیده‌است. در این داستان انتر هم ظلم و ستم به خود را توسط لوطی پذیرفته است و بی‌وجود لوطی وجودی ناقص و نیمه‌فلج است. در این داستان قلاده‌ای که بر گردن انتر بسته شده‌است، نشانگر قدرت تام و تمامی است که بر جامعه حکم‌فرماست. این قلاده به همراه زنجیری خشن و زمخت که با استبداد کهن همخوان است و همچون کفچه‌ماری به دور انتر چنبره زده‌است و همواره مانع فرار او می‌شده‌است، جزئی از وجود انتر و نموداری از قدرت لوطی است. درختی که لوطی در درون آن خوابیده است نیز کت و کلفت و نیرومند و زمین و محیط پیرامونش نیز سفت و زمخت است. انتر در این داستان، حیوانی کاملاً مجبور است که آزادی‌اش سلب شده‌است: «با تجربه دریافته بود که همه دشمن خونی او هستند. همیشه منتظر بود که خیزران لوطی رو مغزش پایین بیاید یا قلادهٔ گردنش را بفشارد یا لگد توی پهلویش بخورد. هر چه می‌کرد، مجبور بود. هر چه می‌دید مجبور بود و هر چه می‌خورد مجبور بود» (چوبک،۱۳۴۴:۸۳). از نظر انتر حیوان‌ترین حیوانات در این دنیا انسان است. لوطی بدمهری روزگار و قدرت‌نمایی آن را سر انتر درمی‌آورد و انتر سوژه‌ای ضعیف‌شده و تو سری‌خور است که می‌تواند عقده‌های قدرت لوطی را تسکین دهد: «جهان می‌بستش به درختی یا تیری و آنقدر می‌زدش تا ناله‌اش درمی‌آمد و از ته جگر فریاد می‌کشید و صداهایی توی گلویش غرغره می‌شد؛ امّا هیچ‌کس به دادش نمی‌رسید» (همان:۹۰). در این داستان در کنار مفهوم محوری داستان که کشاکش بر سر قدرت است، زغال‌کش‌ها هم به مثابهٔ بخشی از گفتمان قدرت به جان زیست‌بوم ضعیف شده افتاده‌اند و مدام در حال سوزاندن و زغال کردن درختان هستند. در پایان این داستان چوبک از انسان‌هایی که به ظاهر هیئتی انسانی دارند و در پی اعمال قدرت خود بر سوژه‌های ضعیف‌تر از خود هستند به شیوه‌ای طنزآمیز انتقاد می‌کند: «آدم‌هایی سایه‌وار پای این دودها در کندوکاو بودند و تبردارها نزدیک می‌شدند و تیغهٔ تبرشان تو خورشید می‌درخشید و بلندبلند می‌خندیدند» (همان:۱۱۳).

در داستان *قفس* در حالیکه خروس‌های خصی(که بیضهٔ آنها به جهت چاق شدن و پروار شدن و جلوگیری از تولید مثل کشیده شده‌است) بازیگران گفتمان قدرت هستند به دنبال اظهار وجودند و در تلاش هستند تا علیه گفتمان قدرت به پا خیزند؛ اما چون قدرت برتر در پی سرکوب آنهاست این قدرت را به سمت‌وسویی دیگر یعنی مرغ‌های قفس حواله می‌دهند و به این وسیله در جهت تسکین و آزادی خویش می‌کوشند. در این داستان مرغ و خروس‌ها نمایندهٔ گفتمان رقیب در برابر گفتمان

غالب(دست چرکین شوم پینه‌بسته) روزگار خود هستند. گفتمان غالب در تلاش است تا بدن‌ها را مطیع و رام و به جهت اعمال قدرت آماده سازد. مرغ و خروس‌ها نیز در تلاشند با توسل به ریا و تزویر ضمن آنکه گوشه‌ای از سپاس خود را نسبت به این قدرت برتر نمایان می‌سازند، از مرگ رهایی یابند و رهایی از مرگ خود عین قدرت است و اگر نتوانستند از ساز و کار قدرت بگریزند در نهایت با کشته شدن و ریختن خونشان به آزادی می‌رسند و جهیدن خون هم‌قفسان، لحظه گریز مرغ و خروس‌ها از سیطرهٔ گفتمان قدرت و سلطه است و این گریز نوعی هستی دوباره است. چوبک با بیان آزادی مرغ و خروس‌ها پس از کشیدن کارد استبداد کهن(این کارد در داستان به صورت زنگ‌زده و قدیمی توصیف می‌شود) بر گلوی آنها علیه اقتدار پدرانگی و ایدئولوژیک روزگارش به پا می‌خیزد. به کارگیری زبان و بیانی که متعلق به گفتمان فرودست جامعه است توسط چوبک نیز نوعی تقابل با گفتمان قدرت رایج در روزگار اوست که زبان را دست‌آویزی به جهت تحکیم مبانی قدرت خویش برگزیده است. به اعتقاد فوکو زبان با اینکه درون شبکهٔ قدرت قرار دارد و به تعبیری هر سخنی خواست زبان قدرت را برآورده می‌کند، به منزلهٔ برابر نهادی است که نظام زبانی و نشانه‌های مألوفش را به ویرانی می‌کشاند (تسلیمی،۱۳۹۳:۲۳). برای واکاوی مفهوم قدرت در این داستان نباید به دست چرکین شوم پینه‌بسته متمرکز شد، بلکه باید بر تسلط گفتمان قدرت در این دوره تأکید کرد که با نگره‌های اومانیستی خود سعی کرده‌است جهان را به نفع خویش یکپارچه سازد. این گفتمان همهٔ اعضای تحت سیطرهٔ خود را منضبط و مولد بار می‌آورد و چوبک این انضباط را به چالش می‌کشد.

در داستان *چرا دریا طوفانی شد؟* چوبک در تلاش است بر مفهوم آزادی زنان که در دورهٔ پهلوی اول از جمله دستاوردهای فرهنگی محسوب می‌شد، تأکید بورزد. او زیور را به عنوان قهرمان داستان خویش برمی‌گزیند تا حرام‌زادگی مردان را به تصویر کشد و در مقابل، قدرت زنان را با آزادی طبیعت و دریا مرتبط می‌سازد و از قدرت ماورایی آنان پرده برمی‌کشد و علیه هژمونی مردانه موضع می‌گیرد و به زنان قدرت می‌بخشد.

۳-۲. چوبک و کنترل‌های انضباطی

سه داستان فوق گویای انضباط و الزام‌های به‌ظاهر اخلاقی است که با حرکت کشور به سوی مدرن شدن شکل گرفت. این سیاست از سیاست جهانی در آن دوره حکایت می‌کرد که با گسترش انضباط و مراقبت در جهت بهبود کیفیت کار و کنش سوژه‌ها گام برمی‌داشت.

در داستان *انتری که لوطی‌اش مرده بود*، لوطی با سرکوب میل جنسی انتر می‌کوشد میزان کنترل و نظارت خود را بر او دوچندان سازد. این رویکرد انتر با نظریهٔ سرکوب جنسی فروید[1] قابل تطبیق است. فروید معتقد بود جنسیت همواره توسط جامعه سرکوب شده‌است. از منظر فروید آداب و رسوم اجتماعی، اخلاقی، حقوقی و سیاسی غرایز جنسی را سرکوب می‌کند و سرکوب این امیال سبب می‌شود، میل جنسی به صورت مخفیانه و در ناخودآگاه سیراب شود. گاه نیز تمایلات جنسی در حاشیهٔ جامعه و به صورت نابهنجار و گاهی همراه با شیوع بیماری‌های آمیزشی در شکل‌هایی چون فحشا و غیره منعکس می‌شود. اما فوکو در تاریخ جنسیت به دنبال آن نبود تا اخلاق، کردار و امیال جنسی و غریزی آدمیان را تحلیل کند، بلکه هدف اصلی او اثبات این امر است که در تاریخ غرب جنسیت به عنوان ابزار و روشی مناسب جهت بسط سلطه و به انقیاد درآوردن کالبد فرد و به طور کلی ذهنیت افراد جامعه به کار رفته‌است(ضیمران،۱۳۸۷:۳۲). در این داستان، لوطی غریزه جنسی انتر را سرکوب می‌کند و با سرکوب، ضمن بسط سلطهٔ خویش بر انتر از او سوژه‌ای مقیّد می‌سازد. او از وجود انتر برای سرگرم کردن مردم و کسب ثروت بهره می‌جوید. چوبک در این داستان سوژگی و انقیاد انتر را توسط لوطی به چالش می‌کشد و در جهت رفع و مبارزه با آن گام برمی‌دارد. در این داستان، لوطی به جهت کنترل انتر از دو ابزار تعذیب و تنبیه بهره می‌جوید. او با زنجیر همیشه بسته شده به گردن انتر و عدم تغذیهٔ مناسب و تنبیهات گوناگون اقتدار خویش را بر وجود انتر دیکته می‌کند و او را در کنترل و انقیاد خویش درمی‌آورد.

داستان *قفس*، نمود کاملی از روزگار خفقان‌زده، تک‌صدا و مقتدر چوبک است. او در این داستان نمادین از طیف‌های گوناگون مردمان جامعهٔ خویش سخن می‌گوید و آن‌ها را در قالب مرغ و خروس‌ها نمایان می‌سازد. این تصاویر همهٔ رنگ‌ها و نژادها و مشاغل را در برمی‌گیرد. کارمندان اداراتی که در نتیجهٔ گسترش شهرنشینی و تأسیس نهادها و سازمان‌های اداری به استخدام دولت وقت درآمده‌اند و به صورت ناخواسته تحت نظارت و کنترل واقع شده‌اند. چوبک در این داستان ایستایی، رکود و جمود را در جامعه‌ای که نسیم مدرنیته بر آن وزیدن گرفته‌است، در هیئتی حیوانی به تصویر می‌کشد. مرغ و خروس‌ها به جهت محافظت از هر گونه تهدید بیرونی در قفس گذارده شده‌اند؛ ولی تهدید اصلی توسط همان گفتمان محافظ و غالب بر آنها اعمال می‌شود. در این داستان هر چند مرغ و

1. Freud

خروس‌ها در یک قالب و هیئت و در کنار هم دیده می‌شوند؛ اما هر چه مقتدرتر باشند به مرگ و به تبع آن به آزادی نزدیک‌ترند. در این داستان، دست شوم پینه‌بسته سعی دارد تا با خفه‌کردن صدای ضعیف سوژه‌ها، قدرت را به نفع خویش خاتمه دهد. سوژه‌ها نیز از درون قفس به بیرون می‌نگرند و به دنبال روزنه‌های آزادی هستند. این روزنه‌ها به گرفتار شدن به دست چرکین شوم پینه‌بسته وابسته است؛ زیرا با گرفتاری و خون ریختن، آنها آزاد می‌شوند. مرغ و خروس‌ها با این آزادی به دست چرکین می‌آموزند که او در عین قدرت ناتوان است. چنگال شوم پینه‌بسته در این داستان به دقت به کنترل و مراقبت و حکومت‌مندی بر بدن سوژه‌های تحت فرمان خود مشغول است. بدنمندی مرغ و خروس‌ها در برابر گفتمان قدرت به حذف آنها منجر می‌شود. با آنکه چوبک به دنبال به تصویر کشیدن گفتمان مقتدر پهلوی‌است؛ اما مقاومت سوژه‌هایی همچون خود را نیز علیه این گفتمان نشان می‌دهد.

در داستان *چرا دریا طوفانی شد؟* شخصیت‌های داستانی به دنبال پنهان ساختن روابط جنسی با زیور هستند. آن‌ها هرزگی خود را به سوی "دیگری"؛ یعنی سیاه پرتاب می‌کنند تا خویشتن را تبرئه سازند. چوبک با زبان طبیعت دریا به این هرزگی پاسخ می‌دهد تا ضمن درهم‌شکستن ساختارهای انضباطی مردانهٔ جهان کلاسیک، مبارزات خویش را با این گفتمان یک‌سویه که در فرهنگ‌های بومی دارای ریشه‌هایی تناور است، نمودار سازد.

۳-۳. چوبک و سراسربینی

در داستان *قفس* و *انتری که لوطی‌اش مرده بود*، سوژه‌ها با سراسربینی، مراقبت و کنترل و به دنبال آن تنبیه می‌شوند تا مطابق با گفتمان رایج به صورتی توسری‌خور، مطیع و رام پرورش یابند. در داستان *انتری که لوطی‌اش مرده بود*، انتر همواره تحت نظارت لوطی است. حتی زمانیکه او به ارضای غرایز جنسی خود مشغول است، توسط قدرت برتر به صورتی دقیق وارسی می‌شود و در صورت خودارضایی به شدت تنبیه می‌شود. این مراقبت به مراتب از تنبیه بدنی شدیدتر است. پس از مرگ لوطی و به هنگام پناه گرفتن و مخفی شدن انتر برای خودارضایی، حملهٔ شاهین به او به مثابهٔ چشمانی سراسربین است که مدام در حال پاییدن اوست. در این داستان پس از مرگ لوطی نیز انتر از مراقبت او آسوده نیست و مدام گمان می‌کند چشمی او را می‌پاید و بر او نظارت می‌کند.

در داستان *قفس*، مرغ و خروس‌ها در قفسی توری حبس شده‌اند و تحت نظارت‌اند. این قفس به

زندانی رؤیت‌پذیر مشابه است که می‌تواند به امیال گفتمان قدرت پاسخی مثبت دهد. جرمی بنتام[1] نیز برای افرادی که تحت سیطره بودند اینچنین قفسی را در نظر می‌گرفت که سایهٔ بلند برج مرکزی همیشه بالای سرشان بود. البته در زندان بنتام سعی بر این بود تا از ارتباط میان زندانیان جلوگیری شود؛ اما در اینجا نوعی ارتباط اجباری و سرد میان مرغ و خروس‌ها برقرار است. آنها از ارتفاع به شدت مورد نظارت هستند. در این داستان، چوبک با مرئی ساختن مرغ و خروس‌های داخل قفس امکان مشاهده و وارسی کامل آنها را فراهم می‌سازد و بر این اعتقاد صحّه می‌گذارد که چشمان سراسربین همواره مراقب رفتارهای متعارف و نامتعارف انسان‌ها در هیئت مرغ و خروس‌ها هستند. در این داستان به هنگام چرخش دست سیاه‌سوخته، مرغ و خروس‌ها در زیر پر و بال هم پنهان می‌شوند تا کمتر دیده شوند. زیرا دیده شدن به معنی ربوده شدن است. به هنگام ربوده شدن هر یک از مرغ و خروس‌ها، دیگر اعضای قفس شاهد مجازات مجرم فربه هستند. چهرهٔ این دست سیاه‌سوخته بازنمایی نمی‌شود و به صورت نامرئی قدرت را بر سوژه‌ها اعمال می‌کند و این رؤیت‌پذیری در نگاه مرغان نسبت به دست شوم پینه‌بسته مشهود است. در این داستان با قدرت غیرانضباطی جدیدی مواجه هستیم و به تعبیر فوکو با انضباط به مثابهٔ گونه و نوع سر و کار داریم. در این نوع از انضباط قدرت حاکم می‌کوشد بر جمع کثیری از انسان‌ها چنان حکمرانی کند که کثرت آنها را بتوان و باید در بدن‌های فردی تربیت‌پذیر، قابل نظارت، قابل استفاده و اگر لازم بود قابل مجازات حل کرد(فوکو، ۱۳۹۰:۳۲۳). و قفس نموداری از یک جامعهٔ زندان‌گونه است که مرغ و خروس‌ها همواره در معرض مراقبت و نظارت هستند و با یافتن اندک قدرتی در دستان قدرتی فراتر و برتر خفه می‌شوند.

در داستان *چرا دریا طوفانی شد؟* شخصیت‌های داستانی به دنبال پنهان کردن روابط جنسی با زیور هستند. آن‌ها در این رابطه، چهرهٔ سیاه یکی از شخصیت‌ها را دست‌آویزی به جهت تبرئهٔ خویش از گناه برمی‌گزینند و روسیاهی را به او حواله می‌دهند و چوبک حرام‌زادگی فرزند زیور را که در نتیجهٔ نزدیکی با این شخصیت‌هاست در قالب طبیعت خشن و تلاطم دریا به تصویر می‌کشد.

۳-٤. بوم‌فمینیسم و قدرت چوبک

در هر سه داستان مورد بحث با مفهوم جنسیت مواجه هستیم. چوبک از تابوی جنسیت و در قالب عناصر زیست‌بومی به جهت مقابله با گفتمان اقتدارگر روزگار خویش بهره می‌برد. اگر چوبک

1. Jeremy Bentham

رویکردهای جنسیتی قوی در آثار خویش دارد، یک وجه آن را باید متناسب با رویکرد اقتدارستیز او دانست. ساختار دولت مدرن در ایران و در روزگار چوبک در تلاش بود همه‌چیز را منضبط نشان دهد. این دولت با گسترش قوانین به ظاهر مدنی و مدرن به دنبال هر چه نزدیک کردن کشور به رقبای بیرونی خویش بود. چوبک تابوی سکس را برای مقابله با این انضباط به کار گرفت تا شکنندگی آن را به تصویر بکشد. سوار شدن خروس‌ها بر مرغ‌ها در داستان *قفس*، شهوت‌رانی شخصیت‌های داستانی در داستان *چرا دریا طوفای شد؟* و تقابل طبیعت دریا با این شهوت‌رانی و سرکوب حس غریزی انتر و تلاش انتر برای ارضای آن در داستان *انتری که لوطی‌اش مرده بود*، گویای این مفهوم در تفکر چوبک است. چوبک می‌کوشد با طبیعی جلوه‌دادن تابوی سکس که گاه از زیست‌بوم به عاریت گرفته‌است به مقابله با گفتمان قدرت روزگار خود برخیزد. از منظر فوکو تکنیک‌های انضباطی قدرت با هدف افزایش تولید و بهره‌وری به کار گرفته می‌شود. در داستان *انتری که لوطی‌اش مرده بود*، لوطی از تمایلات جنسی انتر به جهت جوجه‌کشی میمون‌های ماده استفاده می‌کند و انتر از این زناشویی اجباری رنج می‌کشد. انتر در این داستان با خودارضایی به لذت و به تبع آن به قدرت دست می‌یابد و علیه قدرت موضع می‌گیرد. لذت و قدرتی که گفتمان حاکم یعنی لوطی او را از آن محروم کرده‌است و به خاطر آن همواره مجازات شده‌است. سوار شدن خروس‌ها بر مرغ‌ها در داستان *قفس* گویای آن است که مرغ و خروس‌هایی که خود گرفتار قدرت سلطگی دیگری شده‌اند، به دنبال اعمال قدرت بر دیگری ضعیف شده هستند. در داستان *قفس*، مرغ‌ها نماد زنان مظلوم و تحت‌سیطرهٔ جوامع شرقی هستند که باید توسری‌خور و مطیع مردان باشند. در این داستان همچون داستان *چرا دریا طوفانی شد؟* وضع نابسامان زنان در باروری و تولید مثل نیز به تصویر کشیده می‌شود. زنانی که سعی در اعلام هویت خود در جامعهٔ مقتدر دارند؛ اما قدرت یکسویه آنها را به حاشیه رانده است: «قدقد و شیون مرغی بلند شد. مدتی دور خودش گشت، سپس شتابزده میان قفس چندک زد و بیم‌خورده تخم دلمهٔ بی‌پوست خونینی تو منجلاب قفس ول داد. در دم دست سیاه‌سوختهٔ رگ‌درآمدهٔ چرکین شوم پینه‌بسته‌ای هوای درون قفس را درید و تخم را از توی آن گندزار ربود و همان دم در بیرون قفس، دهانی چون گور باز شد و آن را بلعید»(چوبک،۱۳۴۴:۶۶) .

یکی از مفاهیم مطرح شده در جنبش بوم‌فمینیست، ترسیم ناتوانی مردان در برابر زنانگی زمین است. ظلم و ستم به زنان و رابطه‌ای که بین زن و مادر به عنوان مادر زمین وجود دارد، سبب می‌شود که چوبک در ابتدای داستان *چرا دریا طوفانی شد؟* تنومندی مردان هوسران و قدرت برتر آنها را در

برابر زنانگی زمین به صورت ناتوان مصوّر سازد. در نگاه بوم‌فمینیست‌ها، ترس از زمین و تحولات آن در نزد مردان بیش از زنان است. طبیعت با زنان پیوندی ناگسستنی دارد و زنان با پناه گرفتن در قالب عناصر طبیعی به جدال با گفتمان اقتدارگر روزگار خویش برمی‌خیزند. چوبک در پایان داستان *چرا دریا طوفانی شد؟* ضمن بیان ترس کهزاد از خشم طبیعت و دریا که در نتیجهٔ انداختن فرزند حرامزاده ایجاد شده است، درون آشفته و متلاطم زیور را اینگونه آرام وصف می‌کند: «عجب هوایه ناتوویه. بند دل آدمو میبره، هر کی ندونه، میگه دریا دیوونه شده. خدا به داد اونای برسه که حالا رو دریا هسن. چه موجای خونه خراب کنی. مثه اینکه میخواد خونه رو از ریشه بکنه. تو رو به خدا بوشهرم شد جا؟ هر چی میگم بریم شیراز، بریم شیراز، همش امروز و فردا میکنی، تو از این دریا و آسمون غرمبه‌ها نمی‌ترسی؟ زیور خیره تو انبوه تاریکی، سقف اتاق را نگاه می‌کرد و به صدای رعد و کهزاد گوش میداد. کهزاد که خاموش شد، او با بی‌اعتنایی گفت: نه، چه ترسی داره؟ از چی بترسم؟ باد و تیفون که ترسی نداره. همیشه هم دریا اینجوری نیس. گاهی وختی که قرآن یا بچهٔ حرومزوده توش میندازن دیوونه میشه»(همان:۵۷). گویا طبیعت در تلاش است تا از طریق همراهی کردن با مظلومیت زیور علیه هژمونی مردانهٔ کهزاد به پا خیزد و به صدای زنان اجازهٔ شنیدن دهد و هرگونه ناپاکی را از این طیف پس زند. وضع حمل کردن زیور نیز در این داستان با مفهوم زایش زمین قابل مقایسه است.

آنگونه که گفته شد در تحلیل‌های بوم‌فمینیست‌ها آسمان و مظاهر آن به عنوان پدر و مرد دانسته شده‌است. در داستان *چرا دریا طوفانی شد؟* باران با استبدادی مردانه در برابر شخصیت‌های به ظاهر مرد داخل کامیون که جز هرزگی بویی از مردانگی نبرده‌اند اینگونه مقتدرانه مبارزه می‌کند: «صدای ریزش باران که شلاق‌کش روی چادر کلفت آب‌پس‌ندهٔ کامیون می‌خورد مانند دهل تو گوششان می‌خورد»(همان:۸). گویا آسمان و دریا به مثابهٔ نمادهایی از مردانگی و زنانگی درآمده‌اند و هر یک ضمن وابسته بودن به دیگری دارای قدرتی متفاوت هستند و اقتدار آسمان گاه توسط زمین و عناصر آن به چالش کشیده می‌شود. در پایان این داستان، تقابل قدرت مردانگی و زنانگی در قاب طبیعت اینگونه توسط چوبک مصور می‌شود: «آسمان و دریا مست کرده بودند و دل هوا به هم می‌خورد و دل دریا آشوب می‌کرد و آسمان داشت بالا می‌آورد و صدای رعد مثل چک تو گوش آدم می‌خورد و از چشم آدم ستاره می‌پرید و موج ها رو سر هم هوار می‌شدند»(همان:۵۸) .

رویکرد بوم‌فمینیسم در داستان *انتری که لوطی‌اش مرده بود* نیز به شکلی متفاوت با مفهوم قدرت گره می‌خورد. از منظر برخی باورهای کهن گیاهان و درختان، نماد زنانگی هستند و حافظ و نگهبان

زنانی هستند که از جوامع مردسالارانه و اقتدارطلب می‌گریزند و با پناه گرفتن در کالبد گیاهان و درختان در مقابل این اقتدار قد علم می‌کنند. در این داستان تبردارانی که بلوط‌ها را قطع می‌کنند، نمایانگر مردان مقتدری هستند که با تبر بر ریشهٔ زنان می‌کوبند و آنان را از صحنهٔ اجتماع دور می‌کنند. طبیعتی که در این داستان می‌توانست حافظ و نگهبان انتر نر باشد نیز او را در خود تسخیر می‌سازد و دندان‌هایش را خرد می‌کند تا قدرت مادگی زمین و زیست‌بوم را در برابر قدرت پدرانگی انتر به تصویر بکشد. درخت بلوط کج و کوله، لوطی مقتدر را نیز در دل خود هضم کرده‌است.

۳-۵. چوبک و واژگون‌سازی قدرت

چوبک با نوشتن داستان‌های متنوع و چندوجهی ضمن تسکین خود به واکنش علیه قدرت می‌پردازد و به روح سرکش خود آزادی می‌بخشد. روح سرکش چوبک همچون بسیاری از داستان‌نویسان با زیست‌بوم پیرامونش آرام می‌گیرد. بی‌گمان اقیانوس‌ها، کوه‌ها، جنگل‌ها و خلنگزارها چشم‌انداز دلکشی برای روح سرکش و منزوی فراهم می‌کنند (مختاری،۱۰۹:۱۳۷۸).

در داستان *انتری که لوطی‌اش مرده بود*، انتر نماد طیف وسیعی از انسان‌هاست که با قدرت سرسخت و زمختی سر و کار دارند و تا لحظهٔ مرگ در تب و تاب نابودی به سر می‌برند. در این داستان مخمل، گویی می‌خواهد از قلمرو حیوانی به مرتبهٔ انسانی کمال یابد (دستغیب، ۴۶:۱۳۵۳) و برای رسیدن به این مرتبه واکنش‌های گوناگونی در برابر قدرت از خود نشان می‌دهد و سعی می‌کند قدرت مقتدر مرکز را برای لحظاتی واژگون سازد. در این داستان اهالی جنده‌خانه‌ها، قهوه‌خانه‌ها، میدان‌ها، تکیه‌ها، گاراژها، گورستان‌ها، کاروان‌سراها، بازارچه‌ها و... که انتر نمایش خود را در آنجا اجرا می‌کند، نمایندهٔ گفتمان غالب و زورگوی روزگار او هستند و انتر به تنهایی نمایندهٔ گفتمان ضعیف رقیب است که می‌کوشد در این راه مبارزه کند. چوبک مکان‌های فوق را به عنوان پست‌ترین مکان‌های خلق حوادث داستانی برمی‌گزیند تا به این وسیله علیه گفتمان مقتدر مرکز واکنش نشان دهد و در آن رخنه ایجاد کند. از سویی دیگر انتخاب زبان و بیان عامیانه و استفاده از گونهٔ کارناوالی زبان در این داستان و دیگر داستان‌های مورد بحث، از سوی چوبک بر اقتدار گفتمان قدرت خط بطلان می‌کشد.

در نظام قدرت، سوژه‌ها با فراخواندن از سوی گفتمان مقتدر مرکز به فعالیت وادار می‌شوند. انتر نیز با صدای لوطی به خود می‌لرزد و به سرعت حاضر می‌شود. حضور انتر با صدازدن لوطی به مثابهٔ

رفتاری بهنجار و عدم تمکین او در برابر این صدا، نابهنجار تلقی می‌شود و مجازات و تنبیه را به دنبال دارد. لوطی در برابر اعمال خنده‌دار و سرگرم‌کنندهٔ انتر به او پاداش و هدیه می‌دهد. پاداش او آن چیزهایی است که برای خود لوطی در خور ارزش است؛ یعنی دود دادن و سرخوش کردن انتر به این وسیله. در مقابل، لوطی به هنگام نافرمانی انتر، او را از دود محروم می‌کند و به او غذا نمی‌دهد. در این داستان هر چه لوطی می‌کوشد انضباط را بر وجود انتر حاکم سازد، انتر از این انضباط و سوژگی می‌گریزد و در صدد رهایی و شکستن مرزهای نظم و انضباط گام برمی‌دارد. چوبک اقتدار انتر را در برابر لوطی اینگونه به تصویر می‌کشد: «با همهٔ اینها گاهی آتشی می‌شد و سر لج می‌رفت و بدلعابی می‌کرد و چنان زنجیر را از دست لوطی‌اش می‌کشید که او را ناچار می‌کرد که شل بیاید و مدتی خواه‌ناخواه قربان صدقه‌اش برود و بادام و کشمش به نافش ببندد تا رام شود» (چوبک،۱۳۴۴:۶۴). انتر پس از مرگ لوطی و دستیابی به آزادی ظاهری، به مبارزه با بچه‌چوپانی برمی‌خیزد که نمایندهٔ ابلیس‌های آدم‌رویی است که ظلمشان شبیه به ظلم و ستم لوطی و در قالبی دیگر نمایان شده‌است: «مخمل هم یکهو خودش را مانند پاچه‌خیزک جمع کرد و پرید به بچه‌چوپان و دست‌هایش را گذاشت روی شانه‌های او و در یک چشم برهم زدن گاز محکمی از گونهٔ پسرک گرفت و تکه گوشتش را روی صورتش انداخت»(همان:۱۰۱). انتر پس از مرگ لوطی با جست‌وخیز کردن در برابر جنازهٔ او، ضمن نشان دادن قدرت خویش در برابر نیروی مقتدر ضعیف‌شده و خوارشده او را به تمسخر می‌گیرد. چوبک با مصور ساختن مرگ لوطی بر قدرت یکّه‌تازی او خط بطلان می‌کشد. خودارضایی انتر در لحظات تنهایی نیز نوعی مبارزه علیه گفتمان مقتدر مرکز است که می‌کوشد قدرت خود را بر همه‌چیز و همه‌کس دیکته کند. همچنین خودارضایی انتر نوعی واکنش در برابر مدرنیته و زندگی بورژوایی است که می‌کوشد با تعدیل رفتارهای جنسی سوژه‌ها، آنها را مطیع و دست‌آموز خود سازد.

عنوان داستان *چرا دریا طوفانی شد؟* نشانگر وضعیت آشفته و متلاطم درونی چوبک و اوضاع آشفتهٔ محیط پیرامون اوست. این پرسش پس از مرگ چوبک رنگ تازه‌ای به خود می‌گیرد. چوبک وصیت می‌کند که پس از مرگ جسدش را بسوزانند و خاکسترش را حلاج‌وار به اقیانوس‌ها بسپارند. بی‌گمان او می‌دانست که پیوستگی دریاها و اقیانوس‌ها شاید گردی از جسد سوخته و خاکستر شدهٔ او را از آمریکا به سواحل کشورش برساند و تلاطم درونش موجب شود که دریا طوفانی شود و به این وسیله خشم خود را نسبت به اوضاع آشفتهٔ کشور بیان کند و به تقابل با قدرت حاکمه‌ای برخیزد که به دنبال خاموشی صدای او بوده‌است. موج‌های سرکش دریا به صورت سمبولی درآمده‌اند و نمودی از

موج‌های سرکش شهوانی کهزادند(دستغیب، ۴۵:۱۳۵۳). شخصیت کهزاد در این داستان نمودار دیگری از شخصیت چوبک است. چوبک طبیعت دریا را به مثابهٔ ابزاری ضدقدرت به کار می‌گیرد که با پاکی و خلوص خود می‌تواند رفتارهای فراموش‌شدهٔ آدمی را به او گوشزد کند. او در این داستان فاحشگی زیور را به عنوان عاملی جهت تقابل شخصیت‌ها در برابر یکدیگر برمی‌گزیند و از مبانی طبیعت و زیست‌بوم به جهت این مهم بهره می‌جوید. فحشا که خود یکی از مهم‌ترین ابزارهای مبارزه با قدرت است توسط چوبک در این داستان به کار گرفته می‌شود. سیاه در این داستان پدر واقعی بچهٔ زیور است و چوبک او را در هیئتی کریه وصف می‌کند. زیور بچهٔ حرامزاده را که در نتیجهٔ نزدیکی او با شخصیت‌های موجود در کامیون حاصل شده‌است، به مثابهٔ عاملی جهت مقابله با قدرت کهزاد برمی‌گزیند تا او را هم‌ردیف دیگر شخصیت‌ها قرار دهد و هرزگی او را به تصویر بکشد. همچنین زیور با کاربرد زبان و بیان طنز و کنایه‌های نیشدار و گزنده خطاب به کهزاد به مخالفت با گفتمان حاکم برمی‌خیزد. گفتگوها در این داستان فراوان است. این گفتگوها زمینه‌های تقابل شخصیت‌ها را فراهم می‌سازد تا همهٔ صداها شنیده شوند. در این داستان مجموعاً ۴۹ بار از صدا و فریاد و خاموشی و سکوت سخن گفته شده‌است که برخی از آنها منبعث از طبیعت است. چوبک در برابر سوژه‌های مقتدر داستانی، سوژه‌هایی قوی‌تر از طبیعت برمی‌گزیند تا علیه اقتدار سوژه‌های داستانی قد علم کند. در این میان صدای آسمان و دریا به عنوان ابزارهایی ضد قدرت مرکز، نقشی محوری ایفا می‌کنند: «صدای تو دل خالی کن رعد سنگینی اتاق را لرزاد. صدای رمبیدن موج‌ها با غرش تندر یکی شده بود. هنوز یک غرش فرو ننشسته بود و غرغر آن تو هوا می‌لرزید که تندر تازه‌ای از دل آسمان مثل قارچ جوانه زد. مثل اینکه از آسمان حلب نفتی خالی به زمین می‌بارید(چوبک،۴۵:۱۳۴۴). این صداها واگویه‌های درونی زیور است که متناسب با تنش داستانی و در قاب طبیعت نمایان می‌شود. طبیعتی که چوبک از اقلیم جنوب وصف می‌کند، همچون طبع زیور و به تبع آن نویسنده وحشی و سرکش است: «عجب هوایه ناتویه. بند دل آدمو می‌بره. هر کی ندونه، میگه دریا دیوونه شده. خدا به داد اونای برسه که حالا رو دریا هسن. چه موجای خونه خراب کنی. مثه این‌که می‌خواد خونه رو از ریشه بکنه.»(همان:۵۷) در این داستان هوای دریا دوده‌ای و تیره‌رنگ و با روسیاهی شخصیت‌های داستانی و هرزگی آنها همخوان است. تند بودن و سرکش بودن گفتمان غالب مرکز، گویای قدرت مطلقه‌ای است که تنها می‌توان با زبان طبیعت با آن مبارزه کرد. علاوه بر این انداختن کودکان حرام‌زاده در دریا و دیوانه شدن دریا نوعی واکنش زیست‌بوم در برابر قدرت مردانگی و قهرآمیز آنان به مثابهٔ کارگزاران نهاد قدرت است.

واکنش زیور در برابر تقاضاهای شهوانی کهزاد نیز نوعی اقتدارستیزی و مالکیت‌زدایی است. زیرا اساساً جواز لمس بدن دیگری با چهارچوب‌های مربوط به مالکیت و نظام ارباب رعیتی ارتباط مستقیمی دارد(مرادی و محمودی،۲۷۵:۱۴۰۳). در این داستان هیکل‌های گنده و خرسکی شخصیت‌ها نیز متناسب با قدرت تامه به کار گرفته شده‌اند. بدبختی و فلاکت چهار شخصیت داستان نمودار روشنی از بلاتکلیفی و سرگشتگی و سخنان پرتحرک آنها حکایت از تلاش جهت رهایی از فلاکتی است که در اثر قدرت برتر طبیعت برای آنها ظاهر شده‌است. خنده‌های پی‌درپی زیور با وجود مشکلات متعدد که گاه با سر و صدای دریا و زیست‌بوم مخلوط می‌شود، نوعی دهن‌کجی علیه قدرت پدرانگی کهزادی است که به دنبال فروکش‌کردن احساسات جنسی خود است. به اعتقاد باختین خنده نشان تلاشی برای رضایت جنسی و جسمانی در جامعه‌ای بود که جسم را خوار می‌داشت(احمدی،۱۰۵:۱۳۷۰). استفاده از اشعار محلی که متناسب با زیست‌بوم جنوب است و در گفتگوهای میان کهزاد و زیور رد و بدل می‌شود نیز ضمن اقتدار بخشیدن به زیور در تقابل با کهزاد بر قدرت متن و خالق آن نیز می‌افزاید.

در داستان *قفس*، تخم گذاشتن مرغ‌ها و اعلام موجودیت آنها نیز واکنشی علیه قدرت است. مرغ‌ها با این وسیله ضمن حفظ هویت به یغما رفتهٔ خود و خدشه‌دار ساختن قدرت این نکته را یادآور می‌شوند که کشتن و از میان برداشتن آنها همیشگی نخواهد بود و به این وسیله خودبودگی خویش را تثبیت می‌کنند، زیرا به اعتقاد اکو[1] قدرت را نباید در مرکز اقتداری واحد جست، بلکه باید آن را پایهٔ متحرک روابط نیروهایی دانست که به خاطر نابرابریشان بی‌وقفه حالت‌هایی از قدرت را موجب می‌شوند(۷۱:۱۳۷۳).

۳. نتیجه‌گیری

در دورهٔ پهلوی در کنار تلاش جهت غالب ساختن یک گفتمان مقتدر مرکزی باید از ساز و کارهایی سخن گفت که نویسندگانی همچون چوبک به کار گرفتند و در برابر گفتمان مرکز مقابله کردند. اگر گروهی از نویسندگان و شعرا به صورت مستقیم به جدال علیه قدرت پرداختند و قدرت صدای آنها را برای همیشه خاموش کرد، برخی همچون چوبک راهی متفاوت برگزیدند و با روی آوردن به عناصر زیست‌بوم به پیشبرد اهداف خویش همت گماردند. واکنش‌هایی که چوبک در قاب طبیعت و زیست‌بوم علیه قدرت به کار گرفت، بیانگر موضع‌گیری او در برابر قدرت و تلاش در جهت

1. Echo

تضعیف آن بود. چوبک در ضمن این داستان‌ها و با بهره‌گیری از مصادیق زیست‌بومی نشان می‌دهد که قدرت آنگونه که فوکو معتقد است به یک فرد یا نهاد اختصاص ندارد، بلکه باید آن را در سطوح گوناگونی جستجو کرد؛ سطوحی که در آنجا به ظاهر با قدرتی سر و کار نداریم. چوبک به این وسیله از سوژه‌ها مرکززدایی می‌کند و قدرت را بسط می‌دهد.

در هر سه داستان مورد بحث، چوبک از مبانی طبیعت و زیست‌بوم به مثابهٔ سوژه‌هایی قدرت‌ستیز استفاده می‌کند. عنوان سه داستان فوق، گویای برقراری نظام سلطگی در جامعه است. چوبک ضمن موضع گرفتن علیه قدرت، یکسویگی آن را به چالش می‌کشد و در جهت چندسویگی قدرت و توازن آن گام برمی‌دارد. در داستان *انتری که لوطی‌اش مرده بود*، انتر در عین پذیرفتن تحمیلی قدرت از سوی لوطی با به کار بستن ساز و کارهایی علیه قدرت موضع می‌گیرد و درحالیکه لوطی می‌کوشد طبیعت انتر را به تسخیر خود درآورد، انتر در مقابل او آتشی می‌شود و قدرت را از چنگال او می‌رباید و به این وسیله از سوژگی می‌گریزد. این کشاکش قدرت میان انتر و لوطی، گویای آن است که انسان در جهان مدرن خود را به مثابهٔ قدرت مرکزی می‌پندارد و به ظلم و ستم سوژه‌های ضعیف‌تر از خود می‌پردازد و اگر در این کشاکش متحمل شکست شود، قدرت خود را بار دیگر به سمت سوژه‌هایی ضعیف‌تر متوجه می‌سازد.

چوبک در داستان *چرا دریا طوفانی شد؟* طبیعت دریا و زیست‌بوم را به مثابهٔ نیرویی مقتدر و پاک برمی‌گزیند تا علیه گفتمان تک‌صدا، غیراخلاقی و مردسالار روزگار خویش که می‌کوشد، سوژه‌ها را به جهت اعمال غرایز شهوانی رام و مطیع سازد، به مبارزه برخیزد و قدرت آنها را تضعیف سازد. این قدرت زیست‌بوم، قدرتی است که دیگر نمی‌توان با آن به مقابله برخاست و آن را خفه کرد. چوبک در این داستان با تغییر دیدگاه مردانه به زنانه تصویری از حقوق به یغمارفتهٔ زنان را در هیئت و قالب طبیعت بازگو می‌کند .

در داستان *قفس* مرغ و خروس‌هایی که تحت سلطه و سوژه‌های اعمال قدرتند به ظاهر باید در برابر قدرت مطلقه خرد شوند؛ ولی با جهش خونشان توسط قدرت برتر ضمن دستیابی به آزادی از چارچوبهٔ قفس قدرت تامه و مطلقه می‌گریزند. این آزادی خود مصداق کامل مبارزه علیه قدرت است و مرغ و خروس‌ها به این وسیله از قدرت برتر انتقام می‌گیرند. در این داستان، تخم گذاشتن مرغ‌ها در عین سیطرهٔ کامل قدرت، خود نوعی تقابل علیه قدرت و اعلام موجودیت است.

در سه داستان فوق، چوبک جنسیت را در قالب زیست‌بوم به مثابهٔ نیرویی ضداقتدار به کار می‌گیرد.

او به خوبی دریافته‌است که با تابوی جنسیت و سکسینه کردن تصاویر می‌تواند در جهت خرد کردن اقتدار حاکم گام بردارد و از قدرت پدرانگی آن بکاهد و از قدرت به نفع خویش بهره ببرد. با بررسی‌های صورت گرفته بر روی داستان‌های فوق می‌توان به این حقیقت پی برد که چگونه ادبیات می‌تواند بازنمایی گفتمان‌های غالب یک دوره باشد و کنش گوناگون نویسندگان را در برابر آن به تصویر بکشد.

کتابنامه

احمدی، بابک. (۱۳۷۰) *ساختار و تأویل متن*. چاپ اول. تهران: نشر مرکز.

اکو، اومبرتو. (۱۳۷۳) «زبان، قدرت، نیرو». ترجمهٔ بابک حسینی. *مجلهٔ ارغنون*. شماره ۴. صص ۸۲-۶۷.

باشلار، گاستون. (۱۴۰۰) *خاک و رؤیاپردازی‌های آرمیدن(گفتاری در صورخیال درونبودگی)*. ترجمهٔ مسعود شیربچه. تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان.

برد، جی. اف. (۱۳۸۲) «فوکو: قدرت و سیاست». ترجمهٔ محمدعلی قاسمی. *نشریهٔ گفتمان*. شمارهٔ ۷.صص ۱۴۰-۱۱۲.

بی‌نظیر، نگین. (۱۳۹۷) «گفتمان قدرت و ساز و کارهای تکنولوژی انضباطی: مطالعهٔ موردی، قصه‌های مجید». *مجلهٔ مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز*. سال نهم. شمارهٔ اول. صص۴۸-۲۱.
DOI:10.22124/naqd.2019.13751.1772

پارساپور، زهرا.(۱۳۹۱). «نقد بوم‌گرا، رویکردی نو در نقد ادبی». *مجلهٔ نقد ادبی*. شمارهٔ ۱۹. صص۲۶-۷.

تایشمن، جنی؛ وایت، گراهام. (۱۳۷۹) *فلسفهٔ اروپایی در عصر نو*. ترجمهٔ محمدسعید خیامی کاشانی. تهران: نشر مرکز.

تسلیمی، علی. (۱۳۹۳) *گزاره‌هایی در ادبیات معاصر ایران.(داستان)*. چاپ دوم. تهران: نشر اختران.

تلخابی، مهری؛ محمدی، مصطفی.(۱۳۹۸). «طبیعت‌گرایی چوبک در چراغ آخر»(بررسی داستان‌های کوتاه «اسب چوبی» و «آتما، سگ من» از دیدگاه مکتب ناتورالیسم). *دوفصل‌نامهٔ علوم ادبی*. سال ۹. شمارهٔ ۱۵. بهار و تابستان. صص۹۵-۷۱. DOI: 10.22091/jls.2019.2433.1118

چوبک، صادق. (۱۳۴۴) *انتری که لوطی‌اش مرده بود*. تهران: سازمان کتاب‌های جیبی.

خائفی، عباس. (۱۳۹۱) «بررسی سه قطره خون هدایت بر مبنای نظریهٔ قدرت میشل فوکو». *مجلهٔ بوستان ادب*. سال چهارم. شمارهٔ اول. پیاپی ۱۱. صص۷۲-۵۹ https://doi.org/10.22099/jba.2012.228

داوودی، علی اصغر. (۱۳۹۰) «تحلیل مناسبات قدرت در اندیشهٔ میشل فوکو». *فصلنامهٔ مطالعات سیاسی*. سال سوم. شمارهٔ ۱۲. صص ۱۱۶-۹۳.

دریفوس، هیوبرت؛ رابینو، پل. (۱۳۷۸) *میشل فوکو: فراسوی ساخت‌گرایی و هرمنوتیک*. ترجمهٔ حسین بشیریه. تهران: نشر نی.

دستغیب، علی. (۱۳۵۳) *نقد آثار صادق چوبک*. تهران: کانون تحقیقات اقتصادی و اجتماعی پازند.

ذکاوت، مسیح. (۱۳۹۷) «درآمدی بر بوم‌فمینیسم: مطالعهٔ موردی دو دوست و دیلینگ دیلینگ». *مجلهٔ مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز*، سال نهم، شمارهٔ دوم، پیاپی ۱۸. صص ۷۶-۵۵.
https://doi.org/10.22099/jcls.2017.24465.1482

ذوالفقارخانی، مسلم. (۱۳۹۵) «بررسی زیست‌بوم در شعر فروغ فرخزاد بر اساس نظریهٔ بوم‌فمینیسم». *فصلنامهٔ مطالعات نظریه و انواع ادبی*. سال اول. شمارهٔ ۲. صص ۱۴۲-۱۱۵.

رویان، سمیرا؛ سامانیان، صمد؛ علیا، مسعود. (۱۳۹۵) «نسبت رؤیت‌پذیری با قدرت در اندیشهٔ فوکو». *نشریهٔ حکمت و فلسفه*. سال دوازدهم. شمارهٔ چهارم. صص ۱۰۴-۸۵.
https://doi.org/10.22054/wph.2017.7509

زرقانی، مهدی. (۱۳۹۴) *چشم‌انداز شعر معاصر ایران*. تحریر دوم. تهران: نشر ثالث.

سایمونز، جان. (۱۳۹۰) *فوکو و امر سیاسی*. ترجمهٔ کاوه حسین‌زاده راد. تهران: نشر رخداد نو.

سیدحسینی، رضا. (۱۳۸۷) *مکتب‌های ادبی*. تهران: انتشارات نگاه.

ضیمران، محمد. (۱۳۸۷) *میشل فوکو: دانش و قدرت*. چاپ چهارم. تهران: انتشارات هرمس.

فوکو، میشل. (۱۳۷۸) *مراقبت و تنبیه(تولد زندان)*. ترجمهٔ نیکو سرخوش و افشین جهاندیده. چاپ اول. تهران: نشر نی.

فوکو، میشل. (الف۱۳۸۹) *تولد زیست سیاست*. درس گفتارهای کُلژ دوفرانس ۱۹۷۹-۱۹۷۸. ترجمهٔ رضا نجف‌زاده. تهران: نشر نی.

فوکو، میشل. (ب۱۳۸۹) *نظم اشیا: دیرینه‌شناسی علوم انسانی*. ترجمهٔ یحیی امامی. تهران: پژوهشکدهٔ مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

فوکو، میشل. (۱۳۹۰) *باید از جامعه دفاع کرد*. درس گفتارهای کُلژ دوفرانس. ترجمهٔ رضا نجف‌زاده. چاپ اول. تهران: رخداد نو.

کلگ، استوارت آر. (۱۳۸۰) *چارچوب‌های قدرت*. ترجمهٔ مصطفی یونسی. تهران: پژوهشکدهٔ مطالعات راهبردی.

مختاری، محمد. (۱۳۷۸) *هفتاد سال عاشقانه*. تهران: تیراژه.

مرادی، ایوب؛ محمودی، محمد. (۱۴۰۳) «بررسی ملاحظات فرهنگی، اجتماعی و زیستی بدن در رمان تخم شر». *مجلهٔ پژوهشنامهٔ ادبیات داستانی*. دورهٔ سیزدهم. شمارهٔ ۳. صص ۲۹۰- ۲۶۵.
Doi: 10.22126/RP.2023.7720.1564

مکاریک، ایرنا ریما. (۱۳۸۴) *دانشنامهٔ نظریه‌های ادبی معاصر*. ترجمهٔ مهران مهاجر، محمد نبوی. تهران: انتشارات نگاه.

مولوی، جلال‌الدین محمد. (۱۳۷۷) *مثنوی‌معنوی*. تصحیح رینولد نیکلسن. تهران: پیمان- دل‌آگاه.

میلر، پیتر. (۱۴۰۱) *سوژه، استیلا و قدرت در نگاه هورکهایمر، مارکوزه، هابرماس و فوکو*. ترجمهٔ نیکو سرخوش و افشین جهاندیده. چاپ نهم. تهران: نشرنی.

نظری، علی‌اشرف. (۱۳۹۰) «چرخش در مفهوم قدرت: تصور فوکویی و پسافوکویی از قدرت». *فصلنامهٔ سیاست. مجلهٔ دانشکدهٔ حقوق و علوم سیاسی*. دورهٔ ۴۱. شمارهٔ ۳. صص ۳۵۸-۳۴۱.

نوابخش، مهرداد؛ کریمی، فاروق. (۱۳۸۸) «واکاوی مفهوم قدرت در نظریات میشل فوکو». *نشریهٔ مطالعات سیاسی*. دورهٔ ۱. شمارهٔ ۳. صص۶۴-۴۹.

References

Ahmadi, B. (1991) *Text structure and interpretation*. First Edition. Tehran: Nashr-e-Markaz. (In Persian).

Bachelard, G. (2021) *Dirt and the dreams of Aramidan (speech on inner dreams)*. Translated by Masoud Shirbache. Tehran: Roshangaran Publications and Women's Studies. (In Persian).

Binazir, N. (2017) Discourse of power and mechanisms of disciplinary technology: a case study, Majid's stories. *Journal of Children's Literature Studies, Shiraz University*. 9(1). pp. 21-48. (In Persian).

Byrd, J. F. (2012) Foucault: Power and Politics. Translated by; Mohammad Ali Ghasemi. *Discourse magazine*. No. 7. pp. 112-140. (In Persian).

Chubak, S. (1965) *Antari Ke Lotiyash Morde Bud*. Tehran: Pocket Books Organization. (In Persian).

Dastghib, A. (1974) *Criticism of Sadegh Chobak's works*. Tehran: Pazand Economic and Social Research Center. (In Persian).

Davoudi, A.A. (2010) Analysis of power relations in the thought of Michel Foucault. *Political Studies Quarterly*. 3(12). pp. 93-116. (In Persian).

Dreyfuss, H and Rabino, P. (1998) *Michel Foucault: beyond constructivism and hermeneutics.* Translated by Hossein Bashiriyeh. Tehran: Ney Publications. (In Persian).

Echo, U. (1994) Language, power, force. Translated by; Babak Hosseini. *Orghanun magazine*. No. 4. pp. 67-82. (In Persian).

Foucault, M. (1998) *care and punishment (birth of prison).* Translated by; Niko Sarkhosh and Afshin Jahandideh. 1st Edition. Tehran: Ney Publications. (In Persian).

Foucault, M. (2010) *Birth of biopolitics. Lectures of College de France 1978-1979*. Translated by Reza Najafzadeh. Tehran: Ney Publications. (In Persian).

Foucault, M. (2010) *Order of things: paleontology of human sciences*. Translated by Yahya Emami. Tehran: Institute of Cultural and Social Studies. (In Persian).

Foucault, M. (2011) *Society must be defended*. Lectures of College de France. Translated by Reza Najafzadeh. 1st Edition. Tehran: Rokhdad-e No Publications. (In Persian).

Garrard, G. (2004) *Ecocriticism*. London and New York: Routledge.

Gloteflety, Ch and Harold, F. (1996) The Ecocriticism Reader. Landmarks in Literary Ecology. *The University of Georgia press Athens and London.*

keleg, S. (2001) *Frameworks of power*. Translated by; Mustafa Yunesi. Tehran: Institute of Strategic Studies. (In Persian).

Khaefi, A. (2012) Investigation of three drops of guidance blood based on Michel Foucault's theory of power. *Bostan Adab magazine*. 4(1). pp. 72-59. (In Persian).

Makarik, I.R. (2005) *Encyclopaedia of Contemporary Literary Theories.* Translated by Mehran Mohajer, Mohammad Nabavi. Tehran: Negah Publications. (In Persian).

Miller, P. (2022) *Suge, Estila and Power in the view of Horkheimer, Marcuse, Habermas and Foucault.* Translated by; Niko Sarkhosh and Afshin Jahandideh. 9th edition. Tehran: Ney Publications. (In Persian).

Mokhtari, M. (1998) *Seventy years of romance*. Tehran: Tirage. (In Persian).

Moradi, A and Mahmoudi, M. (2024) A Study of Cultural, Social, and Biological Considerations of the Body in the Novel The Seed of Evil. *Journal of Fiction Literature Research*. 13(3). pp. 290-265. (In Persian).

Mulavi, J. M. (1998) *Masnavi-Maenavi*. Edited by Reynold Nicholson. Tehran: Peyman-Del-Agah. (In Persian).

Navabakhsh, M and Karimi, F. (2008) Analyzing the concept of power in the theories of Michel Foucault. *Journal of political studies*. 1(3). pp. 64-49. (In Persian).

Nazari, A. A. (2012) Turning in the concept of power: Foucauldian and post-Foucauldian conception of power. Politics Quarterly. *Journal of Law and Political Sciences School.* 41(3). pp. 358-341. (In Persian).

Parsapur, Z. (2013). Ecological criticism, a new approach in literary criticism. *Literary criticism magazine*. No. 19. pp. 7-26. (In Persian).

Royan, S. Samaniyan, S. Ulya, M. (2015) The relationship between visibility and power in Foucault's thought. *Hekmat and Philosophy magazine*. 12th year Number four. pp. 104-85. (In Persian).

Saimunez, J. (2011) *Foucault and the political issue*. Translated by Kaveh Hosseinzadeh Rad. Tehran: Rokhdade No Publication. (In Persian).

Seyed Hosseini, R. (2008) *Maktabhaye Adabi*. Tehran: Negah Publications. (In Persian).

Talkhabi, M and Mohammadi, M. (2019). The Naturalism of the Wooden Horse in the Last Light (A Study of the Short Stories Wooden Horse and Atma, My Dog from the Perspective of the School of Naturalism). *Bi-Quarterly of Literary Sciences.* 9(15). pp. 71-95. (In Persian).

Taslimi, A. (2013) *Propositions in contemporary Iranian literature. (story)*. 2nd edition. Tehran: Akhtaran publishing house. (In Persian).

Teishman, J and White, G. (2000) *European philosophy in the new era*. Translated by; Mohammad Saeed Khayami Kashani. Tehran: Nahr-e-Karzan. (In Persian).

Warren, K. (1991*) Ecological Feminism*. Special Issue of Hypatia. 6(1).

Zarghani, M. (2014) *Perspective of contemporary Iranian poetry*. 2nd edition. Tehran: Sales publication. (In Persian).

Zekavat, M. (2017) An introduction to ecofeminism: A case study of two friends and Diling Diling. *Shiraz University Children's Literature Studies Magazine*, 9(2). pp. 55-76. (In Persian).

Zimaran, M. (2008) *Michel Foucault: Knowledge and Power*. 4th edition. Tehran: Hermes Publications. (In Persian).

Zolfagharkhani, M. (2015) Studying the ecosystem in Forough Farrokhzad's poetry based on the theory of ecofeminism. *Quarterly study of theory and literary genres.* 1(2). pp. 115-142. (In Persian).